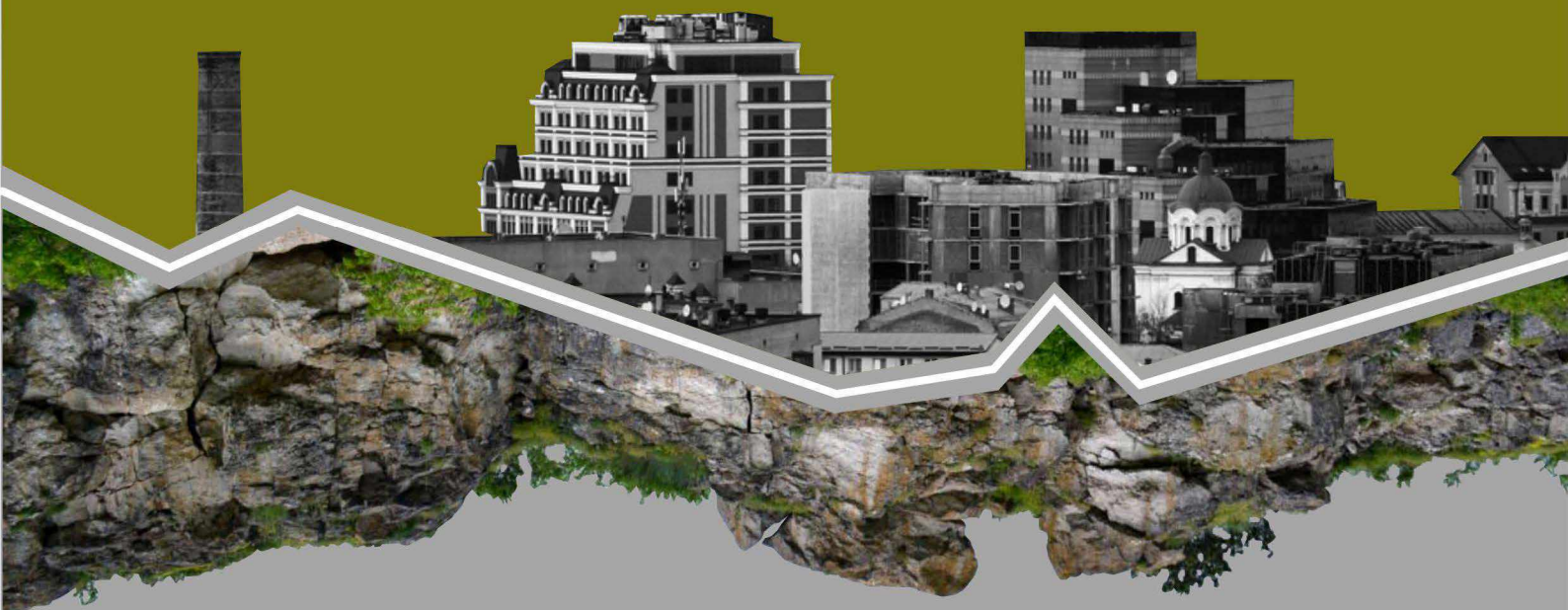

ТЕРНОПІЛЬ
2022

Тернопільський обласний
краєзнавчий
музей

СУСПІЛЬСТВО І ПРИРОДА:

Матеріали наукової
конференції

до 100-річчя
від дня народження

МИКОЛИ ЧАЙКОВСЬКОГО

від минулого до майбуття

Тернопільська обласна військова адміністрація
Департамент культури та туризму
Тернопільської обласної військової адміністрації
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

СУСПІЛЬСТВО І ПРИРОДА: ВІД МИНУЛОГО ДО МАЙБУТТЯ

Матеріали наукової конференції
(до 100-річчя від дня народження Миколи Чайковського)
6 вересня 2022 року

Тернопіль
2022

УДК 5(477.84)«19/20»(092)Чайковський502.1(477)](06)

С-90

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Тернопільського обласного краєзнавчого музею (протокол № 4 від 01.11.2022 р.).

Суспільство і природа: від минулого до майбуття (до 100-річчя від дня народження Миколи Чайковського): матеріали наук. конф., м. Тернопіль, 6 вер. 2022 р. Тернопіль : Тернопільський обласний краєзнавчий музей, 2022. 103 с.; 51 іл.

Редакційна колегія: Кульчицька О. В. – завідувач художньо-рекламного відділу, Баран А. О. – завідувач відділу природи, Костюк С. В. – завідувач науково-методичного відділу, Крупницька О. Б. – старший науковий співробітник художньо-рекламного відділу, Бочарова Л. В. – старший науковий співробітник відділу природи, Касьян Н. О. – художник I категорії художньо-рекламного відділу.

Відповідальні за випуск: Шатарський Я. Д. – директор ТОКМ, Чеканова Н. Б. – заступник директора з наукової роботи ТОКМ, Гаргай І. Я. – вчений секретар ТОКМ.

У збірнику публікуються наукові статті, повідомлення учасників наукової конференції «Суспільство і природа: від минулого до майбуття», присвячені 100-річчю від дня народження заслуженого природоохоронця України Миколи Чайковського. Публікації розкривають багатогранну особистість краянину-природодослідника, еколога.

Матеріали призначено для широкого кола науковців, краєзнавців, викладачів, студентів, учнів, а також усіх, хто цікавиться природою рідного краю.

Усі матеріали збірника подаються у редакції авторів.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори.

© Тернопільський обласний краєзнавчий музей, 2022

ЗМІСТ

Роль Миколи Чайковського у формуванні мережі заповідних територій та об'єктів Тернопільської області

5

Свинко Йосип, Дем'янчук Петро

Микола Чайковський: біля джерел формування природно-заповідного фонду Тернопільської області

9

Баран Антоніна

Микола Петрович Чайковський – заслужений природоохоронець України

12

Леньків Ірина

Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду. Формування української частини Смарагдової мережі Європи в області

16

П'ятківський Ігор

До таємниць природи: освітній аспект

22

Герц Іван

Природодослідник Микола Чайковський – бібліографічний покажчик: фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею

25

Костюк Степан

Перспективи розвитку системи природоохоронних територій Тернопільщини

27

Кагало Олександр

Рекреаційний потенціал травертинових масивів

31

Площанський Петро, Гривул Лілія

Експедиційні дослідження Дністровських стінок

33

Новицька Світлана, Царик Любомир

Національний природний парк «Кременецькі гори» як еталон унікального видового різноманіття Волино-Поділля

36

Штогрин Микола, Штогун Андрій

Кременецький ботанічний сад як об'єкт екологічного туризму

40

Ліснічук Антоніна

Експозиції музею природи природного заповідника «Медобори» як база для екологічної освіти та виховання

43

Мурська Оксана

Природний заповідник «Медобори» – від заказника до об'єкта Смарагдової мережі Європи

45

Бачинська Уляна, Оліяр Галина, Баранчук Галина

Історія розвитку мисливства та рибальства на Тернопільщині

48

Гулик Сергій

Зачинателі інженерно-геологічних вишукувань на Тернопільщині Сивий Мирослав	52	Туристично-краєзнавча робота в школі як засіб формування географічних компетентностей учнів Варакута Ольга, Гавришок Богдан	80
Довгий шлях повернення на Батьківщину імені професора Івана Теслі – визначного вченого-географа, педагога Бочарова Людмила	56	Гербарні зразки парків Тернопільщини: фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею Чеканова Наталія	84
«Збирач цвіту по всьому світу...» Микола Денека – заслужений лісівник України, засновник Гермаківського дендропарку Сута Леся	60	Особливості використання результатів фенологічних спостережень на природничих екскурсіях Альтгайм Любов	88
«Тернопілля: подорож за п'ять морів». Концепція реекспозиції відділу природи Тернопільського обласного краєзнавчого музею Дзюбенко Наталія, Савицька Анастасія, Бокотей Андрій	64	Охорона водних ресурсів Тернопільщини – збереження рідного краю Ленчук Ірина	91
Геологічний музей Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка – унікальна локація для освіти і виховання студентської та учнівської молоді Заставецька Леся, Заставецький Тарас	69	Особливості розподілу вітрового режиму, хмарності та атмосферних опадів в смт Козова Тернопільського району за період 2005-2018 років Таранова Наталія	96
Музейна педагогіка у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї: нові форми роботи з відвідувачами Гулик Оксана	72	Микола Чайковський у філокартії Костюк Степан	100
Інтерактивні уроки в музеї як універсальний засіб навчання та виховання (із досвіду роботи Тернопільського обласного краєзнавчого музею) Кульчицька Оксана	77	Війна Росії проти України – екологічна загроза планетарного масштабу Левенець Любов	101

3. Історія риболовлі. URL:<https://holidayukr.ru/ribolovlja/78-istorija-ribolovli.html> (дата звернення: 21.08.2022)
4. Історія розвитку українського рибальства. URL:<http://vlasno.info>(дата звернення: 21.08.2022)
5. Клапчук В., Проців О. Лісове та мисливське господарство Галичини: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2011. 432 с.
6. Довкілля Тернопільщини за 2013 рік. Головне управління статистики у Тернопільській області. 250 с.
7. Мисливське господарство. URL: <http://ternopillis.gov.ua>(дата звернення: 25.08.2022)
8. Województwo Tarnopolskie, Tarnopol : Komitet Wojewódzkiej Wystawy Rolniczej i Regionalnej, 1931. 452 s.

УДК 553.623

Сивий Мирослав,
доктор географічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. Володимира Гнатюка

ЗАЧИНATEЛІ ІНЖЕНЕРНО-ГЕОЛОГІЧНИХ ВИШУКУВАНЬ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

В статті подано короткі відомості про ентузіастів своєї справи – людей, які організували та внесли вагомий вклад в інженерно-геологічні вишукування на Тернопільщині. Зокрема зазначено їхні посадові обов'язки, перелік робіт, які проводились ними чи під їхнім керівництвом, а також списки опублікованих робіт-статей, монографій, довідників тощо.

Annotation: *The article provides brief information about the work of enthusiasts, people who organized and made a significant contribution to engineer in gand geological exploration in the Ternopil region. In particular their job duties, a list of works carried out by the morunder their leadership, as well as lists of published works suchas articles, monographs, reference books, etc. arespecified.*

Ключові слова: *інженерно-геологічні вишукування, персоналії, публікації, польові роботи, лабораторні роботи.*

Key words: *engineering and geological searches, personalities, publications, field work, laboratory work.*

У зв'язку з безперервним і стрімким розвитком міст, збільшенням чисельності міського населення краю за рахунок постійного притоку жителів навколишніх сіл, в кінці 50-х років минулого століття виникла потреба в постановці детальних інженерно-геологічних вишукувань для раціонального і якісного планування територій, а також врахування матеріалів вишукувань в проєктах будівель і споруд.

На жаль, імена найперших зачинателів – геологів інженерно-

геологічного спрямування, які внесли певний вклад у становлення інженерної геології на Тернопільщині згубились в архівах. Слід проте відзначити працю фахівців, які були одними з перших.

У 2023 році виповняться ювілейні дати двох відомих природодослідників, знавців геології та геоморфології краю, людей, які теж стояли біля зародження широкомасштабних інженерно-геологічних вишукувань на території області: 80 років Володимиру Михайловичу Степчуку та

70 років Василю Миколайовичу Кітурі. Користуючись нагодою проведення у місті ювілейної наукової конференції, присвяченої діяльності зnanого природодослідника Миколи Чайковського, пропонуємо стислий огляд життєвого шляху та вкладу у вивчення геолого-геоморфологічних особливостей краю згаданих дослідників та їх колег, одних з численної когорти геологів та географів, які пов'язали своє життя з дослідженням теренів області.

Іван Харитонович Стенгач.

Начальник групи інженерної геології з початків утворення експедиції (друга половина 1960-х років) до 1969 року. Закінчив Одеський державний університет за спеціальністю «Інженерна геологія і гідрогеологія». Започатковуючи роботу в експедиції, особливу увагу приділяв проведенню польових досліджень, особливо визначенню фільтраційних властивостей ґрунтів. Завдяки його зусиллям в експедиції була налагоджена робота лабораторії по вивченню фізичних властивостей ґрунтів, яка знаходилась в с. Кутківці. Із сформованого ним колективу вийшли досвідчені фахівці, які пізніше працювали в інших проектних структурах на посадах, пов'язаних з виконанням інженерно-геологічних вишукувань.

Іван Васильович Ревуцький. Після закінчення Дніпропетровського гірничого інституту за спеціальністю «гірничий інженер-гідрогеолог» був спрямований в Тернопільське БМУ-71 старшим виконробом по бурінню свердловин для водопостачання. З 1969 року переведений в Тернопільську експедицію «УкрДіпроводгосп» на посаду старшого інженера, а з 1972 до 1979 року – начальник інженерно-геологічних і ґрунтових вишукувань. Продовжив розпочаті Стенгачом І.Х. роботи по забезпеченню матеріалами інженерно-геологічних вишукувань проектів меліоративного будівництва.

Микола Андрійович Козюра.

В 1963–1969 роках – керівник групи інженерних вишукувань Тернопільської філії «Діпроцивільпромбуд». Зачинатель робіт по провадженню інженерно-геологічних вишукувань для будівництва споруд цивільного та промислового призначення

на теренах області. В 1957 році закінчив Дніпропетровський гірничий інститут за спеціальністю «гірничий інженер-гідрогеолог». Започаткував роботу лабораторії із вивчення фізико-механічних властивостей ґрунтів як основи для фундаментів будівель і споруд.

Іван Романович Перешлюга.

В цьому році відзначив ювілей – 90 років від дня народження. З 1968 року працював на різних посадах в Тернопільських філіях «Діпроцивільпромбуд», «Львівдіпроводгосп», ДП «Тернопільський промбудпроект», а також за рубежом. Приймав участь у інженерно-геологічних вишукуваннях на ділянці зсуву в с. Глинна Козівського району та ін. Займався визначенням фільтраційних властивостей ґрунтів польовими та лабораторними методами. В 2015 році у видавництві «Навчальна книга – Богдан» видав посібник «Цікава інженерна геологія».

Олександр Якович Варварук.

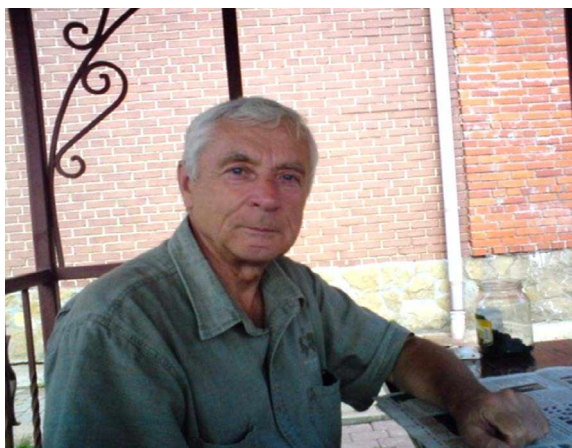
Начальник Тернопільської експедиції «УкрЗахідДПНТР» (пізніше директор Тернопільського відділу) з 1975 по 1998 рр. В 1963 році закінчив геологічний факультет Львівського державного університету за спеціальністю «геохімія». З 1970 року працює в Тернопільській філії «Діпроцивільпромбуд» на посаді керівника групи інженерних вишукувань. З 1975 року – начальник Тернопільської експедиції «УкрДПНТР» (пізніше директор Тернопільського відділу «УкрЗахідДПНТР»). З 1994 року переведений в проектний інститут «Діпроцивільпромбуд». В 1994–1998 рр. Варварук О. Я. – директор проектно-вишукувального інституту «Гал-ПНТР» Корпорації «Терно-КОРС». В 1998 році переведений в ТВП «Тернопільархпроект» на посаду головного спеціаліста по інженерній геології.

Всеволод Анатолійович

Панченко (Тернопільський відділ «УКРРЕМЖИЛПРОЕКТ», тепер НДІ «Проектреконструкція»). Зачинатель інженерно-геологічних вишукувань в цій організації.

Володимир Михайлович Степчук.

В 1967 році закінчив географічний факультет Львівського державного університету ім. І. Франка за спеціальністю «географ-

геоморфолог». До 1975 року працював у відділі інженерної геології Тернопільської експедиції інституту «УкрДІПРОВОДГОСП» (тепер ВАТ «Тернопільводпроект») на посадах від інженера-геолога до начальника загону. З 1975 по 1994 рік – у Тернопільському відділі Львівської філії «УкрЗахідДІНТР» (старший геолог, головний спеціаліст). З 1994 року – в проектному інституті «Діпроцивільпромбуд» (тепер – архітектурно-будівельна науково-проектно-виробнича корпорація «Терно-КОРС»). З 1998 року – директор проектно-вишукувального інституту «Гал-ІНТР». Інститут інженерно-технічних розвідувань «Гал-ІНТР» в складі корпорації «Терно-КОРС» виконує комплексні інженерні вишукування для будівництва (топографо-

геодезичні, інженерно-геологічні, гідрогеологічні та екологічні вишукування), інженерно-геологічні вишукування на територіях з розвитком небезпечних геологічних процесів (зсуви, карст, підтоплення та ін.). Починаючи з листопада 2006 року, інститут виконує спеціальні інженерно-геологічні вишукування за обласною Програмою моніторингу зсувних процесів на території Тернопільської області для створення оновленого кадастру зсувів Тернопільської області. В проектно-вишукувальному інституті «Тернопільводпроект» В. Степчук виконував інженерно-геологічні та гідрогеологічні вишукування на об'єктах меліоративного будівництва (осушувальні системи, ставки, греблі, мостові переходи та ін.).

Член-кореспондент Академії будівництва України, заступник керівника Тернопільського територіального відділення АБУ. Нагороджений церковною нагородою «Ювілейна медаль 1025 років хрещення Руси-України», численними грамотами Тернопільської обласної ради та облдержадміністрації.

Нижче подаємо вибрані праці дослідника, які дають уявлення про широту його наукових зацікавлень.

1. Білик М., Степчук В. Моніторинг процесу небезпечних територій Тернопільської області. Матеріали третьої науково-практичної конференції «Моніторинг навколишнього природного середовища: науково-методичне, нормативне, технічне, програмне забезпечення», м. Коктебель, 22-26.09.2008 р.
2. Степчук В., Аристов М., Спица Р. Выявление и картографирование оползней в Тернопольской области. К.: Геопрофиль 2009. №3 (6).
3. Билык М., Степчук В., Мониторинг геологической среды территории Тернопольской области в связи с активизацией экзогенных процессов. К.: Геопрофиль. 2009. №4 (7).
4. Сивий М., Кітура В., Степчук В. Особливості геологічної будови та активізація зсувних процесів на родовищі „Волицьке-2” Бережанського району Тернопільської області. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2011. №2.

Василь Миколайович Кітура. В 1972 році закінчив Кам'янець-Подільський індустріальний технікум Хмельницької області за спеціальністю «Геологія, пошуки і розвідка родовищ корисних копалин». В 1982 році закінчив геологічний факультет Львівського національного університету

імені І. Франка за спеціальністю «Геологічна зйомка, пошуки і розвідка родовищ корисних копалин». Працював техніком-геологом на Далекому Сході й Камчатці в Далекосхідній геологічній експедиції тресту «Росгеолнерудрозвідка» (м. Владивосток), техніком-геологом на золоторудному

родовищі у Південному Казахстані (піски Муюнқум) – в Південно-Казахстанській геологічній експедиції (м. Алма-Ата). У 1975–95 роках працював геологом в Тернопільському комплексному геологічному відділі Львівського філіалу Українського державного інституту інженерно-технічних розвідувань (УкрДІНТР).

Від липня 1995 р. – начальник територіального геологічного відділу Державного науково-виробничого підприємства «Державний інформаційний геологічний фонд України (ДНВП «Геоінформ України» у Тернопільській області при Тернопільській обласній державній адміністрації. При ліквідації територіальних геологічних відділів в областях України працював провідним геологом ДНВП «Геоінформ України».

З 2018 року – радник директора ДНВП «Геоінформ України» з питань надрокористування. В 2005 році представляв надра Тернопільщини від Тернопільської ОДА на виставці Торгової палати США в Києві під егідою посольства США. За результатами цієї виставки фірма «Кнауф Гіпс Скала» була залучена в освоєння надр Тернопільщини, значні інвестиції

були вкладені в освоєння Шишковецького родовища гіпсів Борщівського району (зараз Чортківського району). В 2012 році приймав участь в науковій конференції – «Нетрадиційний природний газ: стратегії енергетичної безпеки України», яка проводилась посольством США на базі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. З 2021 року працює головним геологом Тернопільського обласного комунального підприємства «Тернопільоблнадра».

Наукові праці дослідника опубліковані у спеціалізованих часописах, збірниках, Тернопільському енциклопедичному словнику (див. нижче).

Відзнаки: медаль В. Лучицького «За заслуги в розвідці надр України» (2003 р.), до сторіччя геологічної служби України – ювілейна нагорода (2018), за відродження духовності на Тернопільщині – ювілейна медаль «1025 років хрещення Руси – України», почесні грамоти ДНВП «Геоінформ України», Тернопільської обласної ради, Тернопільської ОДА та ін.

Подаємо перелік основних праць дослідника стосовно геологічної будови та мінерально-сировинної бази краю.

1. Сивий М., Кітура В. Мінерально-ресурсний потенціал Тернопільської області: монографія. Тернопіль: Тайп, 1999. 274 с.
2. Сивий М., Кітура В. Мінеральні води Тернопільщини / М. Сивий, В. Кітура // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Сер. Географія. – 1999. – № 2. – С. 23–29.
3. Сивий М., Кітура В. Про перспективи нафтогазоносності території Тернопільщини. // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Сер. Географія. Тернопіль: Тайп, 2001. № 2. С. 59–62.
4. Сивий М., Кітура В., Степчук В. Особливості геологічної будови та активізація зсувних процесів на родовищі Волицьке-2 Бережанського району. // Наукові записки ТНПУ імені В. Гнатюка. Серія: Географія. Тернопіль: Тайп, 2011. № 2. С. 35-39.
5. Сивий М., Кітура В. Газові альтернативи України. // Наукові записки ТНПУ імені В. Гнатюка. Серія: Географія. Тернопіль: Тайп, 2013. № 1. С. 225-232.
6. Кітура В., Сивий М. Мінерально-сировинна база та надрокористування в Тернопільській області: довідник. Тернопіль: Тайп, 2016. 239 с.
7. Сивий М., Кітура В. Мінерально-ресурсний потенціал. Географія Тернопільської області: монографія. Т.1. Природні умови і ресурси. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2017. С. 104-161.
8. Сивий М., Гавришок Б., Кітура В. Ресурсний потенціал Тербовлянщини: монографія. Т.: ФОП Осадца Ю.В., 2018. 231 с.
9. Сивий М., Кітура В. Мінерально-сировинні ресурси. Географія Тернопільської області: монографія. Природні умови і ресурси. Т. 1. Тернопіль: Тернопіль, ФОП Осадца Ю.В., 2020. 516 с.